د لوړو زده کړو وزارت

التقوی د لوړو زده کړو مؤسسه

حقوقو او سیاسي علومو پوهنځی

اداره او ډیپلوماسۍ څانګه

د نړیوال تجارت سازمان پیژندنه

د لیسانس دورې پایلیک

لیکونکی: سید ادریس

لارښود استاد: صفي الله صدیق

کال: ۱۳۹۸ل

Download from:aghalibrary.com

بسم الله الرحمن الرحیم

Download from:aghalibrary.com

تقریظ

قدرمن ورور سید ادریس د سید حامد زوی خپله د مونوګراف موضوع د (نړیوال تجارت سازمان پیژندنه) تر عنوان لاندې په ښه او درست شکل ترتیب او لیکلې ده ، موضوع یې په ساده او روانه پښتو ژبه لیکلې او تنظیم کړې ده ، هڅه او کوشش یې د ستایلو وړ دی ، زه یې د لارښود استاد په صفت یاده لیکنه د لیسانس دورې د پای لیک لپاره کافي بولم ، او په راتلوونکي کې ورته د لایزال رب څخه د نورو بریالیتوبونو لپاره استدعاء کوم.

په درنښت

صفي الله صدیق

د التقوی د لوړو زده کړو مؤسسې د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي استاد

Download from:aghalibrary.com

خلاصه

د سوداګرۍ نړیوال سازمان (نړیوال تجارتي سازمان) چې په انګلسي کې ورته (World Trade Organization)وایي یو نړیوال څو ملیتي سازمان دي چې د نړیوالې سوداګرۍ قوانین تنظیموي، د نړیوال تجارت سازمان په ۱۹۹۵ زیږدیز کال کې تر منځ ته راغي چې یو له ځوانو سازمانونو د نړیوالو سازمانونو له جملې څخه دي د نړیوال تجارت سازمان موندنې عبارت دي له: (د ۲۸ تجارتي موافقت نامو اجرایوي مدریت اونظارت، د تجارتي اختلافو حل ته رسیده ګې، د غړو هیوادونو د تجارتي اصولو برسې او ارزونه، مخ پر ودې هیوادونو ته ښونه او تخنیکې مرسته ورسره چې د څو اړخیزه تجارت ګټه او مزایاوو څخه برخوردار شي، له نور نړیوالو سازمانونو سره د نړیوال اقتصاد په مدیریت کې همکاري کول، همدارنګه د نړیوال تجارت سازمان عام تشکیل عبارت دی له (د وزیرانو کنفرانس، عام مجلس، عمومي اسمبلي، د منازعاتو د حل ارګان) ، له بلې خوا د نړیوال تجارت سازمان ارکان عبارت دي له (د وزیرانو کنفرانس غونډه، عمومي شورا د اختلافاتو د حل او فصل رکن، د تجارتي کړنلارې د څیړنې رکن) ، افغانستان د یاد سازمان غړیتوب په ۲۰۱۵ م کال کې ترلاسه کړی دی.

په نړیواله سطحه د دولتونو تر منځ د تجارتي اړیکو د تنظیم لپاره د دایمي ارګان شتون اړین دی تر څو د هیوادونو تر منځ د تجارتي اړیکو په برخه کې د شخړو او اختلافاتو د واقع کیدو مخنیوی وشي چې هغه د نړیوال تجارت سازمان دی، دا چې د نړیوال تجارتي سازمان شتون اړین دی نو د هغې په اړه خلکو ته د معلوماتو وړاندې کول هم اړدین دي چې زما د موضوع په اهمیت دلالت کوي

د موضوع د لیکنې څخه مې موخه د نړیوال تجارت سازمان د ایجاد ، فعالیتونو او تشکیلاتو په اړه خلکو د معلوماتو وړاندې کول دی.

د موضوع په لیکنه کې مې له کتابتوني میتود څخه استفاده کړې ده ، د موضوع اړوند معلومات مې د معتبرو علمي منابعو څخه راټول کړي دي.

د موضوع د لیکنې څخه وروسته دې پایلې ته ورسیدم چې: د نړیوال تجارت د بهبود لپاره د نړیوال تجارت سازمان یو ګټور ارګان دی چې له امله یې د نړۍ د مختلفو هیوادونو تر منځ تجارتي اړیکې ټینګیږي او له بلې خوا د نړیوال تجارت په برخه کې د پیښیدونکو شخړو مخنیوی کوي.

Download from:aghalibrary.com

ډالۍ

خپل ګران پلار جان ته چې زما د شخصیت په جوړونه او د ژوندانه په ټولو کارونو کې یې نه ستړي کېدونکي هلې ځلې کړي ، همېشه یې راته په رښتینولۍ او سولې لاربښونه کړې خپلې ګرانې مور جانې ته چې زما فراغت یې د ژوندانه غټ ارمان او ارزو وه او د ژوندانه په هره برخه کې یې راسره تکلیفونه ګاللي او همېشه یې په پښتنه مینه پاللی یم او په اخر کې یې د خپلې کورنۍ ټولو غړو او د افغانستان غیور ملت ته ډالۍ کوم.

په درنښت

Download from:aghalibrary.com

مننلیک

زه سید ادریس د سید حامد زوی د التقوی د لوړو زده کړو مؤسسې د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي د اداره او دیپلوماسۍ څانګې فارغ التحصیل یم او د راسپارل شوي مونوګراف د لیکلو او تهیه کولو چارې مې د محترم لارښود استاد صفي الله صدیق په همکارۍ او مشورو بشپړې کړي دي، چې په لومړي سر کې د دې موضوع لیکل اسانه کار نه وو، خو د خپل لارښود استاد څخه په ډېره فکري او علمي مینه د زړه له کومي مننه کوم، چې ما سره یې مرسته او کومک کړی او هیڅ نوعه هلې ځلې یې را څخه دریغ نه کړې، برعلاوه د دې اثر په لیکلو کې یې را سره همکاري کړې، په څلور کلنه تحصیلي دوره کې یې هم لا زمې مشورې را کړې او همېشه یې خپل مسؤلیت ته متوجه کړی یم، د التقوی د لوړو زده کړو مؤسسې، د حقوقو او سیاسي علومو پوهنځي رئیس، مور او پلار، ورونو او په خاصه توګه محترم استاد او نورو استادانو څخه مننه کوم چې زما د شخصیت جوړونه کې یې کافي زیار ویستلی او دوی ته د کامیاب، عزتمند او د ژوند په ټولو برخو کې د هوسا او نېکمرغه ژوند غوښتونکی یم، چې زمونږ ذهنیت یې وطن ته د خدمت کولو او د دې زوربدلي ملت د هوسا ژوند او د هېواد د ابادۍ لپاره یې رهنمایې کړې دی، د هځو او نېکو احساساتو څخه یې منونکی یم.

په درنښت

Download from:aghalibrary.com

فهرست

سرليکونه **صفحه**

سريزه.. ۱
د موضوع اهميت.. ۱
د موضوع اهداف.. ۲
د موضوع د غوراوي لاملونه............................... ۲
پخوانيو ليکنو ته کتنه.................................. ۲
د موضوع اړونده پوښتنې................................. ۳
د ليکنې تګلاره.. ۳
د موضوع حدود... ۳
د موضوع پلان.. ٤

لومړی فصل

د نړيوالو سازمانونو پيژندنه ، تاريخي شاليد او ځانګړتياوې

لومړی مبحث: د نړيوالو سازمانونو پيژندنه او تاريخچه ۵
لومړی مطلب: د نړيوالو سازمانونو پيژندنه ۵
دويم مطلب: د نړيوالو سازمانونو تاريخي شاليد ٦
لومړی جز: نړيوالې خصوصي ټولنې............................ ۸
دويم جز: نړيوالې عمومي ټولنې ۹
دويم مبحث: د نړيوالو سازمانونو ځانګړتياوې ۱۰
لومړی مطلب: د دولتونو يو ځای والی.......................... ۱۰
دويم مطلب: د اساسنامې لاسليک ۱۱
دريم مطلب: د فعاليت دوام او غځونه........................... ۱۱
څلورم مطلب: ګډې موخې..................................... ۱۲
پنځم مطلب: د سازمان اداري واحدونه.......................... ۱۲
دريم مبحث: د نړيوالو سازمانونو حقوقي هؤيت ۱۲

Download from:aghalibrary.com

لومړی مطلب: د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت مفهوم ۱۳
دویم مطلب: د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت اثار ۱٤
څلورم مبحث: په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب........................ ۱٤
پنځم مبحث: د نړیوالو سازمانونو ډولونه........................ ۱٥
لومړی مطلب: د جغرافیایي جوړښت پر اساس د نړیوالو سازمانونو ډولونه........................ ۱٦
لومړی جز: جهانشموله سازمانونه........................ ۱٦
دویم جز: سیمه ییز سازمانونه ۱٦
دریم جز: بین القاروي سازمانونه ۱٦
دویم مطلب: د غړیو یا هم د مؤسیسنو له پلوه د نړیوالو سازمانونو ډولونه........................ ۱٦
لومړی جز: نا دولتي سازمانونه ۱۷
الف: نادولتي انتفاعي سازمانونه........................ ۱۷
ب: نا دولتي غیر انتفاعي سازمانونه........................ ۱۷
دویم جز: دولتي سازمانونه........................ ۱۷

دویم فصل

نړیوال تجارت سازمان پیژندنه

لومړي مبحث: د نړیوال تجارتي سازمان پیژندنه او تاریخي سیر ۱۸
لومړي مطلب: د نړیوال تجارتي سازمان پیژندنه ۱۸
دویم مطلب: د نړیوال سازمان تاریخي بهیر........................ ۱۹
دوهم مبحث: د نړیوال تجارتي سازمان فعالیتونه او موخې ۲۲
لومړي مطلب: د نړیوالو تجارتي سازمان فعالیتونه ۲۲
دویم مطلب: د نړیوال تجارتي سازمان اهداف ۲۳
دریم مبحث: په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرزالعمل ۲٤
لومړی مطلب: په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل ۲٤
دویم مطلب: په نړیوال تجارتي سازمان کې د افغانستان غړیتوب ۲٥
څلورم مبحث: د نړیوال تجارتي سازمان اداري تشکیل........................ ۲۷

لومړي مطلب:د وزيرانو کنفرانس ۲۷
دويم مطلب: عام مجلس.. ۲۸
دريم مطلب: عمومي اسمبلي ۲۹
څلورم مطلب: د منازعاتو د حل ارګان ۲۹
پنځم مبحث: دنړيوال تجارتي سازمان ارکان.. ۳۰
لومړي مطلب د وزيرانو کنفرانس غونډه ۳۰
دويم مطلب: عمومي شورا ۳۰
دريم مطلب: د اختلافاتو د حل او فصل رکن... ۳۱
څلورم مطلب: د تجارتي کړنلارې د څېړنې رکن.. ۳۱
پايله ۳۲
وړانديزونه... ۳۳
مأخذونه.. ۳۴

سريزه

الحمدلله رب العالمين والعاقبة للمتقين والصلوة والسلام على سيد الانبياء والمرسلين محمد واله واصحابه اجمعين اما بعد :

نړيوال تجارت په هغو منظمو قواعدو پورې اړه لري چې د هغه له مخې توکي او خدمات د هيوادونو تر منځ تبادله کيږي ، د دې سربيره د هيوادونو ګمرکونو او هغو سميو ته هم شامل دي چې په تجارت پورې تړاو لري.

د نړيوالي تجارتي تبادلې ستونزې له ډير پخوا څخه موجودې دي ان چې د يوناني ښارونو تر منځ هم دغه ستونزې لا هغه مهال موجودې وې ، مګر په نړيوال تجارت کې په تاريخي ډول پرمختګ او ترقي راغلې ده خو تر ټولو زيات پرمختګ د دويم نړيوال جنګ څخه وروسته راغلى چې له کبله يې د نړيوال تجارت په ډګر کې بين المللي سازمان د فبروري په اول کال ۱۹۹۵ م کې رامنځته شو ، خو نړيوال نظام چې د دې نماينده ګي کوي نيمه پيړۍ وړاندې رامنځته شوي يعنې په کال ۱۹۴۵ کې د کات قواعد د نړيوال تجارت لپاره وضع کړل شول د دغه اتفاق څخه په ډيره چټکۍ رسمي نړيوال سازمان رامنځته شو چې ديته د کات سازمان وويل شو او بيا دغه سازمان په ځو کلونو کې زيات پرمختګ وکړ ، د دې پرمخت تر ټولو ستر وخت له ۱۹۸۲ تر ۱۹۹۴ پورې وو ، چې په پای کې نړيوال تجارتي سازمان رامنځته شو ، کات په منظم ډول د توکو تجارت تنظيم کړ او نړيوال تجارتي سازمان بيا اوس مهال ملکي او فکري خدمات تنظيموي.

دا چې د نړيوال تجارت سازمان کله رامنځته شو ، په کومو برخو کې فعاليتونه کوي ، څه موخې لرې ، دا او ديته ورته نور موضوعات په دې ليکنه کې څيړل شوي دي.

د موضوع اهميت

ياده موضوع خورا مهمه ده ځکه چې په نړيواله سطحه د دولتونو تر منځ د تجارتي اړيکو د ترتيب او تنظيم لپاره د دايمي ارګان شتون اړين دی تر څو د هيوادونو تر منځ د تجارتي اړيکو په برخه کې د شخړو او اختلافاتو د واقع کيدو څخه مخنيوی وشي چې هغه د نړيوال تجارت سازمان دی ، د دې ليکنې په ذريعه تاجر افراد په دې پوهيږي چې د نړيوال تجارت

پر مهال باید کوم قواعد په نظر کې ونیسي چې پر اساس یې د نړیوالو تجارتي شحړو د رامنځته کیدو مخنیوی کیږي چې دا یوه مهمه مسئله ده چې زما د موضوع پر اهمیت باندې دلالت کوي.

د موضوع اهداف

د یادې موضوع د لیکنې اهداف په لاندې ډول دي:

۱ـ د نړیوال تجارتي سازمان د مفهوم واضح کول.

۲ـ د نړیوال تجارتي سازمان د ایجاد په هکله خلکو ته د معلوماتو وراندې کول.

۳ـ د نړیوال تجارتي سازمان سازمان د تشکیلاتو او ارکانو په اړه د معلوماتو وراندې کول.

۴ـ په نړیوال تجارت سازمان کې د افغانستان د غړیتوب په اړه خلکو ته د معلوماتو وراندې کول.

د موضوع د غوراوي لاملونه

د لاندینیو لاملونو پر اساس مې دا موضوع غوره کړه:

۱ـ د یادې موضوع په اړه د ځانګړې او مفصلې لیکنې نشتون.

۲ـ دا چې تجارت د هیوادونو او افرادو په اقتصاد جوړونه کې خورا رول لري ، دا چې په نړیواله سطحه د تجارت د رشد لپاره کوم ارګان شتون لري او د ستونزې پر مهال تاجر افراد باید کومې مرجع ته مراجعه وکړي د همدې مواردو د روښانه کولو په موخه مې یاده موضوع د مونوګراف لیکنې لپاره غوره کړه.

پخوانیو لیکنو ته کتنه

د یادې موضوع په اړه په ځینو کتابونو کې یادونه شوې لکه:

۱ـ رضا موسی زاده (سازمانهای بین المللی) خو یاد کتاب په فارسي ژبه لیکل شوې چې زموږ اکثره پښتانه ورونه ترې استفاده نشي کولی.

۲ـ محمد اکبر زاهد (نړیوال سازمانونه) خو په یاد کتاب کې د یوې قصې په شکل د یادې موضوع په اړه یادونه شوې چې د لوستونکو لپاره زړه تنګوونکې ده.

۲ ـ محمد مصطفی نیازی (د نړیوال تجارت حقوق) په یاد کتاب کې د حینو مقرداتو په اړه په مجمل ډول یادونه شوې ، خو ما په دې لیکنه کې د نړیوال تجارت سازمان په اړه معلومات په مفصل ډول په پښتو ژبه راټول کړي او څیړلي مې دي.

د موضوع اړونده پوښتنې

د یادې موضوع په لاندې پوښتنې مطرح کیږي:

۱ـ د نړیوال تجارت سازمان یعنې څه ؟

۲ـ د نړیوال تجارت سازمان کله رامنځته شو ؟

۳ـ د نړیوال تجارت سازمان د ایجاد موخې او فعالیتونه کوم دي ؟

۴ـ د نړیوال تجارت سازمان ارکان او عام تشکیل کوم دی ؟

د لیکنې تګلاره

د یادې موضوع په لیکنه کې مې له کتابتوني میتود څخه استفاده کړې ده ، د موضوع اړوند معلومات مې له معتبرو علمي کتابونو څخه راټول کړي او په اړونده ځایونو کې مې ځای پر ځای کړي او په پوره علمي امانتدارۍ مې د هغوی حواله د لیکوال د نوم ، د کتاب نوم ، جلد او صفحې په ذکر کولو سره په لمن لیک کې ذکر کړې ده او په اخره کې مې د مصادرو په فهرست کې هم ترې یادونه کړې ده.

د موضوع حدود

دا چې د تجارت په برخه کې په ملي او نړیواله سطحه ارګانونه ایجاد شوي دي په ملي سطحه د تجارت په برخه کې د اطاق تجارت شتون لري او په نړیواله سطحه د تجارت نړیوال سازمان دی ، په یاده موضوع کې ما د تجارت نړیوال سازمان باندې بحث کړی ، دا چې د تجارت نړیوال سازمان کله رامنځته شو ، د کومو اهدافو لپاره ایجاد شو ، اوس مهال په نړۍ کې د تجارت سازمان کوم فعالیتونه ترسره کوي ، په دې لیکنه کې په همدې موارد و باندې بحث شوی دی ، بناء اطاق تجارت څیړنه زما د موضوع د حدودو څخه بهر ده او زما د موضوع حدود نه تشکیلوي.

د موضوع پلان

یاده موضوع د خلاصې او مقدمې سربیره لاندې عنوانونو ته مشتمله ده:

لومړی فصل : (د نړیوالو سازمانونو پیژندنه ، د نړیوالو سازمانونو تاریخي شالید ، د نړیوالو سازمانونو ځانګړتیاوې ، د نړیوالو سازمانونو حقوقي هویت ، په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب او د نړیوالو سازمانونو ډولونه.)

دویم فصل : (د نړیوال تجارتي سازمان پیژندنه او تاریخي سیر ، د نړیوال تجارتي سازمان فعالیتونه او موخې ، په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل ، د نړیوال تجارتي سازمان عام اداري تشکیل او د نړیوال تجارتي سازمان ارکان)

لومړی فصل

د نړیوالو سازمانونو پیژندنه ، تاریخي شالید او ځانګړتیاوې

په دې فصل کې به د بیلا ، بیلو مبحثونو په ترڅ کې د نړیوالو سازمانونو پیژندنه ، د نړیوالو سازمانونو تاریخي شالید ، ځانګړتیاوې ، حقوقي هؤیت ، په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب او د نړیوالو سازمانونو ډولونه د بحث لاندې نیسوو .

لومړی مبحث : د نړیوالو سازمانونو پیژندنه او تاریخچه

د موضوع د ښه وضاحت په موخه لومړی د نړیوالو سازمانونو معنی او مفهوم روښانه کوم او بیا د نړیوالو سازمانونو په تاریخچه (پیدا ایښت) باندې بحث کوم.

لومړی مطلب : د نړیوالو سازمانونو پیژندنه

نړیوال سازمانونه د غړو دولتونو هغه ټولګه ده چې د یوه هوکړه لیک پر اساس رامنځته کیږي او غړي هیوادونه خپلې ګډې موخې د ځانګړو اداري واحدونو او ارګانونو په چوکاټ کې په دوامداره توګه پر مخ وړي.[1]

یا په بل عبارت د هیوادونو هغه ټولګه چې نړیوالو حقوقو ته ژمن وي ، د یو سند په اساس د ګډو او دوامداره موخو د لاسته راوړلو په منظور سره راټول شوي وي ، د نړیوالو سازمانونو په نوم یادیږي.[2]

یا د نړیوالو حقوقو له نظره نړیوال سازمان هغه سازمان ته وایي چې دولتونه یې غړیتوب ولري ، که څه هم یو شمیر سازمانونه له نا دولتي بنسټونو رامنځته شوي ، خو دلته مو له نړیوالو سازمانونو څخه د بحث اصلي موضوع هغه نړیوال سازمانونه دي کوم چې له دولتونو رامنځته شوي ، نړیوال سازمان د دولتونو تر منځ د یوې هوکړې پر بنسټ رامنځته کیږي ، په دې ترتیب د هیوادونو هغه ډلې چې د تړون پر بنسټ رامنځته شوې نه وي نړیوال سازمان یې بللی نه شو.[3]

---

[1] رضا موسی زاده (۱۳۹۳هـ ش) . نړیوال سازمانونه ، ژباړن : محمد نظیم سمون ، کابل : مستقبل خپرندویه ټولنه ، دویم چاپ ، ص ۷
[2] محمد اکبر زاهد (۱۳۹۷هـ ش) . نړیوال سازمانونه، ژباړن: محمد عالم امین، جلال اباد: مومند خپرندویه ټولنه، لومړی چاپ ، ص ۱۹
[3] عبدالبصیرسباوون (۱۳۹۷هـ ش) . نړیوال سازمانونه ، جلال اباد : لیکوال خپرندویه ټولنه ، ص ۲

دويم مطلب : د نړيوالو سازمانونو تاريخي شاليد

په نړيواله کچه د سوداګريزو راکړې ، ورکړې مخ پر پراخيدونکي وده او پراختيا د نړيوالو سازمانونو د ايجاد ، رامنځته کيدو او پراختيا لامل او علت بلل کيږي.

د روابطو او عامه پوهاوي په برخه کې د ميکانيزم او د نړيوالې سوداګرۍ پرمختګ او ودې د داسې سازمانونو اړتيا پيدا کړه چې ديوه بنسټيز چوکاټ او قوانينو له مخې فعاليت وکړي.

په غالب ګمان د نړيوالو سازمانونو شاليد په نړۍ کې د لومړنيو حکومتونو له رامنځته کيدو سره تړلی بلل کيږي ، د بيلګې په توګه د لرغوني يونان د فيلسوفانو په ليکنو او سندونو کې د نظامي ټولنو او نړيوالو سوداګريزو تړونونو مثالونه موندلی شو، چې د اوسنيو سازمانونو لومړنۍ بيلګې بلل کيدای شي.

په لرغوني يونان او روم کې ډير پخوا د کنسول په نوم سازمانونه او ټولنې وې چې د نورو هيوادونو پر پولو او بندرونو کې يې د خپلو سوداګرو له حقونو او فعاليت څخه دفاع کوله ، خو دا چې د کنسول کاري چوکاټ يوازې تر بهرنيو پولو او بندرونو محدود و او په نورې بهرنۍ نړۍ کې يې هيڅ ډول سياسي مسؤوليت نه درلود ، د سفير په نامه نور کسان بهر ته واستول شول ، چې د اړونده هيوادونو سياسي چارې په بهر کې تنظيم کړي.[1]

د وخت په تيريدو سره دغه دوه ګونې ديپلوماسۍ (کونسول ـ سفير) د ايټاليا حکومت د غوښتنې پر اساس د دايمي ديپلوماتيک سفير (Permanent diplomatic ambassador) په نوم ياده شوه او له ديپلوماتيک پلاوي سره د سفيرانو ليږد راليږد له همدغه وخت څخه دود شو.

خو د وخت په تيريدو سره د نړيوالو اړيکو پراختيا او پيچلتيا د نړيوالو او سيمه ييزو ستونزو په حل کې د دايمي سفيرانو نا توانايي ښکاره کړه ، په ځينو برخو کې به ستونزې نه يوازې له يوه هيواد سره تړلې وې ، بلکې څو هيوادونه يې په بر کې نيول[2]، چې د حل لارو چارو د موندلو لپاره به د هيوادونو د استازو په ګډون يو شمير نړيوال کنفرانسونه هم جوړيدل ، او تر ډيره به د هيوادونو ترمنځ ستونزې له دې لارې هواريدې ، دا ډول کنفرانسونه

[1] جعفر هاند (۱۳۹۳هـ ش) ، نړيوال سازمانونه ، جلال اباد : مومند خپرندويه ټولنه ، دريم چاپ ، ص ۲
[2] هماغه ، رضا موسی زاده ، نړيوال سازمانونه ، ص ۲

بیا د نولسمې پیړۍ له نیمایي راپدېخوا ډېر دود شول ، د لته د بېلګې په توګه په لنډو ډې د نولسمې پیړۍ یو شمېر کنفرانسونه یادوو ، چې د ستونزو د هواریدو په موخه جوړ شوي و:
د ناپلیون له جګړو وروسته په (۱۸۱۵م) کال کې د اروپا سترو ځواکونو په دغه وچه کې د امنیت او ثبات د راوستلو په موخه ویانا بین الدولي کنګره جوړه کړه ، په اصل کې د ویانا کنګره چې معاصر سیاسي پوهان يې لومړنی نړیوال یا بین الدولي سازمان بولي په اروپا کې د نړیوالې همکارۍ ، سوداګرۍ او امنیت لپاره د ګډونوالو هیوادونو تر منځ د نظرونو د شریکولو او تبادلې ځای و ، دغه راز له لومړۍ نړیوالې جګړې وروسته په (۱۹۱۸م) کال کې د پاریس د مذاکراتو کنفرانس د (۱۹۱۹م) کال د وارسا تړون رامنځته کیدو ته لار هواره کړه.
تر دغو نیټو مخکې او وروسته هم د دوو او څو هیوادونو تر منځ ګڼ کنفرانسونه جوړ شوي چې په خپلو کې يې تر ډېره شته ستونزې هوارې کړې دي ، د سیاسي علومو پوهان پر دې باور دي چې د ویانا کنګره د نړیوالو سازمانونو د جوړولو او رامنځته کولو ستر لامل و ، په داسې حال کې چې لومړي الګساندر د فاتحو ځواکونو د ټولنې ایجادول او جوړول غوښتل ، په یادې کنګره کې وړاندیز وشو چې وخت نا وخت دې منظم کنفرانسونه جوړ شي ، خو داسې ونشول او یوازې به د اړتیا پر مهال غونډې کیدلې ، په ټولیزه توګه په دغه لړۍ کې څلور کنګرې جوړې شوې:

- په (۱۸۱۸م) کال کې د اکس لاشاپل (Aix-la chapelle) کنفرانس
- په (۱۸۲۰م) کال کې د تروپو او لباخ (Troppau and Laibach) کنفرانس
- په (۱۸۲۱م) کال کې د تروپو او لباخ (Troppau and Laibach) کنفرانس
- په (۱۸۲۲م) کال کې د ویرونا (Verona) کنفرانس

په پیل کې د دې پرلپسې غونډو او کنفرانسونو په جوړولو کې یوازې د منظمو او څو اړخیزو غونډو پر اړتیاوو او بنسټیزیدو ډېر ټینګار کیده ، خو وروسته ولیدل شول چې دا ډول خصوصي کنفرانسونه ټولې سیمه ییزې او نړیوالې ستونزې نشي هوارولای.
په نولسمه پیړۍ کې بیا د یو شمیر هیوادونو له استازو جوړې بیلا ، بیلې ډلې او سازمانونه رامنځته شول ، چې د نړیوالو اړیکو په رغولو او ټینګولو کې يې مهم رول ولوبوه ، په دې لړ

دې حينې ډلې د هيوادونو او حينې نورې بيا د اشخاصو په واسطه جوړې شوې ، په اصل کې بايد د نړيوالو دولتي سازمانونو او نړيوالو خصوصي سازمانونو ريښې په همدغو ټولنو او اتحاديو کې ولټول شي.[1]

لومړی جز : نړيوالي خصوصي ټولني

د غه اتحاديې (ټولنې) د خصوصي اشخاصو او صنفي ټولنو له خوا د خپلو ګټو د دفاع او ملاتړ په موخه جوړې شوې وې ، په (۱۹۴۰م) کال کې د غلامۍ پر ضد د مبارزې د نړيوال کنفرانس په ترڅ کې يو کنوانسيون تصويب شو ، چې دغه کنوانسيون له بشري حقونو څخه د ملاتړ په برخه کې د خصوصي ټولنو او اشخاصو لويه لاسته راوړنه وه.
له (۱۸۴۰م) کال څخه تر لومړۍ نړيوالې جګړې پورې شاوخوا (۴۰۰) دايمي او خصوصي ټولنې جوړې شوې ، چې هرې ټولنې او اتحاديې ځانګړې اهداف پر مخ وړل لکه:

- د سره صليب نړيواله کميټه (۱۸۶۳م)
- د بين المجالس ټولنه (۱۸۸۹ م)
- د نړيوالو حقوقو ټولنه (۱۸۷۳ م)
- د ادبياتو او هنرونو ټولنه (۱۸۷۸ م)
- د سوداګرۍ نړيواله خونه (۱۹۱۹ م)

بلاخره د دې ټولنو چټک پرمختګ د دې سبب شو چې په (۱۹۱۰م) کال کې د نړيوالو اتحاديو عمومي ټولنه جوړه شوه ، عمومي ټولنه د نړيوالو اتحاديو د فعاليتونو د همغږۍ او د چارو د سمون په موخه جوړه شوې وه ، خصوصي اتحاديو ته په عمومي ټولنه کې د غړيتوب لپاره يو لړ شرطونه وټاکل شول چې په دې ډول دي: (د يوه دايمي ارګان شتون ، عمومي ګټې په پام کې نيول او ټولو هيوادونو او اشخاصو ته د غړيتوب ازاد حق ورکول).
د يادونې وړ ده چې دغو ټولنو د تيرو کنفرانسونو بر عکس ، منظمې غونډې او خپل منځي همکارۍ لرلې ، د دې ټولنو فعاليتونه داسې وو چې ځيني وختونه به دولتي چارواکو ، ښاريانو او ملي شخصيتونو هم په کې برخه اخيسته ، په خصوصي اتحاديو کې د دولتي

[1] هماغه ، جعفر هاند ، نړيوال سازمانونه ، ص ۳ ـ ۴

چاروا کو ګډون او همدا راز له دولت سره د دوی همکاري يو دا سې جوړښت رامنځته کړ چې د دولتونو او خصوصي اشخاصو تر منځ د همغږۍ او مرستې پر يو واحد مرکز بدل شو.[1]

دويم جز: نړيوالې عمومي ټولنې

دا چې خصوصي اتحاديو ښه نتيجه ورکړه، نو دا کار د دې سبب شو چې عمومي نړيوالې اتحاديې (ټولنې) يې هم رامنځته کړې، يعنې د هيوادونو تر منځ يې اتحاديې رامنځته کړې يعنې نړيوال سازمانونه يې رامنځته کړې، د بيلګې په توګه د پيسو د مقدار د اوزان نړيواله کنګره چې په (۱۸۲۸م) کال کې رامنځته شوه، چې بيا وروسته په د متريک يا اندازې په اتحاديې بدله شوه، همدرانګه د کارګرانو د قانوني حمايت خصوصي اتحاديه چې وروسته بيا دا د کار نړيوال سازمان باندې بدله شوه، نو نړيوالې عمومي اتحاديې په دې ډول تعريفوو چې: هغه نهادونه دي چې د يو سند پر اساس (دوه اړخيز يا څو اړخيز تړونونو) چې د هيوادونو او سازمانونو څخه تشکيل شوې دي او په فعاليتونو يې په دوامداره توګه سره وې، هغه کړنې چې خصوصي اتحاديو به په خپلو منځو کې سره حل او فصل کولې، عمومي نړيوالو اتحاديو دغه کړنې د هيوادونو په کچه د بحث لاندې ونيولې او دغه موضوعاتو کې يې سره همکاري کوله، نو په مختلفو وختونو کې مختلفې نړيوالې عمومي اتحاديې رامنځته شوې، د ارتباطاتو او اړيکو لپاره د ويانا کنګره په (۱۸۱۵م) کال کې رامنځته شوه، همدرانګه په (۱۸۹۰م) کال کې د اوسپنې د ليږد، رالېږ نړيواله اتحاديه رامنځته شوه، همدارنګه په هغه وخت کې خلکو د پوست خدماتو ته هم ضرورت لره چې بلاخره په (۱۸۷۴م) کال کې د پوست نړيواله اتحاديه رامنځته شوه، چې هر (۵) کاله وروسته به يې يوه غونډه کوله او دايمي دفتر يې هم درلوده، همدرانګه د امراضو په اړه په (۱۹۰۳م) کال کې په پاريس کې د روغتيا عمومي نړيوال دفتر رامنځته شو، د اقتصاد په برخه کې د چاپ حق نړيواله اتحاديه او د زراعت نړيواله مؤسسه رامنځته شوه، که څه هم دغه کنفرانسونه، خصوصي اتحاديې او عمومي نړيوالې اتحاديې د سازمانونو د پيدا ښت لپاره يو اساس وو خو بيا هم دغو ټولو د ټولو هيوادونو ګټې په نظر کې نه وې نيولې او کړنې يې هم دومره نړيوالې نه وې

[1] هماغه، رضا موسی زاده، نړيوال سازمانونه، ص ۴ ـ ۵

، په لومړي حل په (۱٦۱٦م)کال دې دملتونوټولنه سازمان رامنځته شو،چې نړيوالې همکارۍ ته يې پراختياورکړه اوفعاليتونه يې هم نړيوال شول،همدرانګه په(۱۹۴۵م)کال کې دبل نړيوال سازمان رامنځته کيدل چې اوس مهال هم دوام لري اودنړۍ(۱۹۳)هيوادونه په کې غړيتوب لري.[1]

دويم مبحث : د نړيوالو سازمانونو ځانګړتياوې

د نړيوالو سازمانونو کليمه ډيرى وختونه د جوړښت (تأسيس) سند پر بنسټ د دولتونو راټوليدو ته ويل کيږي ، هغه چې د يوې ټاکلې ټګلارې او چوکاټ د ننه ځينې ګډې موخې د هميشنيو فعاليتونو په واسطه څاري ، دغه سازمانونه لاندې ځانګړنې لري:

لومړى مطلب : د دولتونو يو ځاى والى

نړيوال سازمانونه اصلاً د دولتونو پواسطه رامنځته کيږي او دولتونه د يو سازمان له جوړولو وروسته هغه ته خپل استازي معرفي کولي ، تر څو له خپلو ګټو ساتنه وکړي ، د بيلګې په توګه د ملګرو ملتونو سازمان يادولاى شو ، چې په هغه کې د دولتونو استازي شتون لري او په زيات شمير بحثونو او پريکړو کې برخه اخلي ، البته د يو شمير سازمانونو غړي د دولتونو استازي نه بلکې د خلکو استازي دي لکه اروپايي پارلمان چې د نړيوالو سازمانونو د وروستيو بدلونونو په لړ کې په اروپا کې رامنځته شو.
که څه هم د نړيوالو سازمانونو بنسټګر معمولاً دولتونه دي خو د دې تر څنګ يو شمير نادولتي سازمانونه هم شته ، د بيلګې په ډول د کار نړيوال سازمان د هوکړه ليک له مخې د هيوادونو پر استازو سربيره د کراګرانو د ټولنو استازې او کار مشران هم کولاى شي د سازمان په غونډو او پريکړو کې برخه واخلي.
د تلګراف او مخابراتو نړيوال سازمان غړي د خپل دولت استازي نه ، بلکې د مسلکي متخصصينو او کارپوهانو په توګه په دې ټولنه کې دنده لري ، دغه راز د نړيوالې محکمې

[1] هماغه ، محمد اکبر زاهد ، نړيوال سازمانونه ، ژباړن: محمد عالم امين، ص ۱۶ ـ ۱۷

قاضيان د حپل هيواد استازيتوب نشي كولاى ، بلكې د بې پلوۍ اصل ته په پاملرنې ټول حقوقي مسايل په عادلانه توګه څيړي.[1]

دويم مطلب : د اساسنامې لاسليک

د دولتونو يو ځای والی د نړيوال سازمان د جوړيدا په لار کې مهم عنصر ګڼل کيږي ، خو تر څنګ يې د اساسنامې يا بنسټليک لاسليکول هم اړين دي ، له اساسنامې پرته د دولتونو هر ډول يوځايوالی د سازمان د تأسيس سبب نشي کيدای ، د اساسنامې د نه تصويب په صورت کې د دولتونو يو ځای کيدل به د هغو کنفرانسونو په څير وي چې د لنډې او ټاکلې مودې او ځانګړي هدف لپاره جوړيږي او د برخوالو د نظرياتو له تبادلې وروسته پای مومي ، د اساسنامې لاسليکول دوه بنګينې لري:
۱: د سازمان د موجوديت اعلان: نړيوال سازمانونه د څو اړخيزو تړونونو له مخې رامنځته کيږي لکه د معاهداتو حقوق د نړيوالو سازمانونو يوه مهمه برخه تشکيلوي ، په دې اساس د اساسنامې تصويب د نړيوالو سازمانونو د جوړيدو په برخه کې تر ټولو لومړۍ اړتيا ده او له تصويب پرته د اساسنامې اجراء الزاميت نه لري.
۲: حقوقي او نړيوال هويت پيدا کول: د اساسنامې لاسليک نړيوال سازمان ته حقوقي هويت وربښي او له ځانګړو حقوقو او تکاليفو څخه يې برخمنوي ، حقوقي هويت نړيوالو سازمانونو ته په خپلو چارو کې خپلواکي ورکوي او د غړو هيوادونو په وړاندې يې له هر ډول تو پير څخه خوندي کوي ، نړيوال سازمانونه د خپلو کړنو او اقداماتو پر وړاندې مسؤوليت لري ، همدارراز د بوديجې ، توکو او کارکوونکو په برخه کې استقلال لري.[2]

دريم مطلب : د فعاليت دوام او غځونه

دا چې د نړيوالو سازمانونو فعاليتونه پر نړيوالو مسايلو څرخي نو د دې ډول مسئلو حل هميشنيو او دوامداره فعاليتونو ته اړتيا لري ، له همدې امله وينو چې زيات شمير سازمانونه د خپلو فعاليتونو دوام ته ځانګړې مهالويش نه دی ټاکلی او دا د هميشنيو

[1] هماغه ، عبدالبصير سباوون ، نړيوال سازمانونه، ص ۳ ـ ۴
[2] هماغه ، رضا موسی زاده ، نړيوال سازمانونه، ص ۹

نړیوالو اړتیاوو له کبله دي ، د بیلګې په ډول د ملګرو ملتونو نړیوال سازمان چې د نړیوالې سولې او امنیت مسؤولیت پر غاړه لري نشي کولی چې خپل دغه هدفت ته د رسیدو لپاره ځانګړې نیټه په ګوته کړي.[1]

څلورم مطلب : ګډې موخې

دولتونه د عامه ګټو د تأمین په خاطر ، د نړیوالو سازمانونو په چوکاټ کې ګډې موخې پر مخ وړي ، د سازمان موخې په حقیقت کې د هغه د فعالیت حدود او ساحه په ګوته کوي ، هغه سازمانونه چې ګډې موخې لري پر دوه برخو ویشل شوي:

الف: د عمومي موخو لرونکي سازمانونه.

ب: د ځانګړو موخو لورنکي سازمانونه.

تر ټولو مهم او ستر سازمان چې پورتنۍ دواړه موخې تعقیبوي د ملګرو ملتونو سازمان دی هغه سازمانونه چې ځانګړې موخې لري د شمیر له مخې خورا ډیر دي ، دا ډول سازمانونه ځکه ځانګړي بللی شو چې بیلا ، بیلې موخې لري لکه (ناټو سازمان، وارسا سازمان، د اسلامي هیوادونو سازمان او داسې نور.)[2]

پنځم مطلب : د سازمان اداري واحدونه

په یو نړیوال سازمان کې د اداري واحدونو او ځانګو شتون هم اړین دی ځکه اداري واحدونه د یو سازمان د چاڼو پر مخ بیولو لپاره مهم عناصر دي او له دې پرته یو سازمان خپلې چارې په سمه توګه پر مخ بیولی نشي ، له همدې امله هر سازمان یو شمیر مهمې اداري ځانګې (برخې) لري چې په دې ډول دي: (عمومي اسامبلي ، دار الانشاء او اجرائیه شورا).[3]

دریم مبحث : د نړیوالو سازمانونو حقوقي هویت

د موضوع د وضاحت په موخه لومړی د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت مفهوم او بیا د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت اثار د بحث لاندې نیسم.

[1] هماغه ، عبدالبصیر سباوون ، نړیوال سازمانونه ، ص ۶
[2] هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه ، ص ۱۰
[3] هماغه ، عبدالبصیر سباوون ، نړیوال سازمانونه ، ص ۷

لومړی مطلب : د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت مفهوم

له دویمې نړیوالې جګړې وروسته د نړیوالو دولتي سازمانونو د حقوقي هویت په اړه جدي بحثونه روان و ، یو شمیر حقوقپوهانو او سازمانونو لکه د نړیوالو اختلافونو د حل بانک ، د خسارې د ورکړې کمیسیون او د دانوب سیند نړیوال کمیسیون ، نړیوالو سازمانونو ته د حقوقي هویت پر ورکړې ټینګار کاوه ، همدارنګه د شخړو د حل تړون ( ) لومړۍ مادې د ملتونو ټولنې او سویس هیواد تر منځ داسې حکم کاوه (د ملتونو ټولنه له نړیوال هویت او حقوقي اهلیت څخه برخمنه ده او د نړیوالو حقوقو پر بنسټ د سویس داخلي محاکم حق نه لري چې د سازمان له خوښې پرته دغه سازمان تر عدلي او قضایي تعقیب لاندې راولي) .

د ملګرو ملتونو منشور (۱۰۴) ماده هم د دغه سازمان د حقوقي هویت په اړه ورته حکم کوي :(د ملګرو ملتونو سازمان په هر غړي هیواد کې له حقوقي اهلیت څخه برخمن دی ، تر څو وکولی شي خپلې دندې او مسؤولیتونه په سمه توګه تر سره کړي) .

د منشور په (۱۰۵) ماده کې هم د ملګرو ملتونو د مزایا او مصؤنیتونو یادونه شوې ده ، د دې مادې لومړۍ فقره داسې حکم کوي : (هر هغه سازمان چې د یوه غړي دولت په خاوره کې فعالیت کوي له یو لړ امتیازونو او مصؤونیتونو څخه برخمن دي څو د موخو په تر لاسه کولو کې ورسره مرسته وکړي) .

دلته پوښتنه پیدا کیږي چې ایا نړیوال سازمان خپل حقوقي هویت د کوربه هیواد له داخلي حقوقو څخه اخلي او که له نړیوالو حقوقو ؟

د دې پوښتنې ځواب د نړیوالې محکمې په هغه پریکړه کې موندلای شو چې د ملګرو ملتونو پر کارکوونکو د وارد شوې خسارې د جبران په هکله شوې وه .

د یادې پریکړې له مخې نړیوالې محکمې سازمان ته د نړیوال هویت پر ورکړې ټینګار کاوه ، په پریکړه کې زیاته شوې چې سازمان بشپړ حقوقي اهلیت لري او کولی شي چې دعوا اقامه کړي ، محکمې دغه راز زیاته کړې وه چې سازمان د خپل همدې حقوقو پر اساس کولی شي د نړیوال شخصیت یا هویت حق ځان ته خوندي کړي .

محکمه وړاندې زیاتوي چې له حقوقي پلوه نړیوال سازمانونه او دولتونه سره توپیر لري ځکه د یوه دولت او نړیوال سازمان حقوق او مسؤولیتونه سره بیل دي ، نړیوال سازمان د بین المللي حقوقو تابع او د دعوا اقامې حق ورته خوندي دی.[1]

دویم مطلب : د نړیوالو سازمانونو د حقوقي هویت اثار

کله چې په نړیواله سطحه یو سازمان حقوقي هویت ترلاسه کړي نو د لاندینیو اثارو درلودونکی شي:

ـ په تصمیم نیونه کې ازادي او استقلال: یو سازمان په خپل قلمرو کې د تصمیم نیونې په اړه ازاد وي او مسؤولیت به یې سازمان ته راجع کیږي نه دولتونو ته.

ـ په مالي امورو کې د سازمان ازادي: هر حقوقي شخص ، نړیوال سازمانونه د مالي امورو په اړه ازاد دي ، که څه هم د سازمان مالي مصارف هیوادونه ورکوي ، ولې د بودیجې تشخیص او لګونه د یو سازمان په غاړه وي.

ـ په حقوقي امورو کې ازادي : سازمانونه په خپلو کړونو کې مسئول دي ، همدارنګه سازمانونه د دعوا په اقامه کولو کې هم مستقل دي.

ـ د دارایي او اموالو په درلودلو کې استقلال او ازادي: د یو نړیوال سازمان ، اموال او دارایي د سازمان پورې اړه لري نه د سازمان په غړي هیوادونو پورې.

ـ د ځانګړو مزایاو او مصؤونیتونو څخه برخورداره کیدل خصوصاً په هغه هیواد کې چې د سازمان مقر یا مرکز وي.[2]

څلورم مبحث : په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب

په نړیوالو سازمانونو کې غړیتوب په دولتونو پورې اړه لري، خو یو شمیر سازمانونه له دې حق څخه په استثنایي او ناقصه توګه استفاده کوي.

ځینې سازمانونه لکه د ازادۍ بخښنې غورځنګونه بنایي د غړیتوب محدود حق ولري ، دغه ډول بنسټونه د یوه هوکړه لیک له مخې چې د مشارکت تړون(Asociation agreement) په

---

[1] هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه ، ص ۱۲
[2] هماغه ، محمد اکبر زاهد ، نړیوال سازمانونه ، ژباړن: محمد عالم امین ، ص ۲۲

نوم یادیږي د نړیوالو سازمانونو د حاورنکي غړي په توګه منل کیږي.
څارونکي غړي یوازې د سازمان په غونډو کې د ګډون حق لري ، د پریکړې حق نه لري ، د څارونکي غړیتوب د ملګرو ملتونو په سازمان او د سازمان په فرعي څانګو کې منل شوې موضوع ده چې یو زیات شمیر سازمانونه له همدې حق څخه په استفادې د ملګرو ملتونو له سازمان سره همکاري کوي.
که څه هم د نړیوالو سازمانونو اصلي غړي دولتونه دي خو له دې سره سره یو شمیر سازمانونه د غړیتوب په برخه کې ځینې محدودیتونه لري ، یو شمیر سازمانونه د ټولو هیوادونو پر مخ خلاص دي خو ځینو نورو بیا خپل غړیتوب محدود کړی او یوازې یو څو ځانګړي هیوادونه په کې د غړیتوب حق لري، د ملګرو ملتونو سازمان د غړیتوب له پلوه یو خلاص سازمان دی خو ناټو او اروپایي ټولنه محدود سازمانونه ګڼل کیږي.
په نړیوالو سازمانونو ې غړیتوب کیدای شي له کوم قید او شرط پرته وي خو کله د ځینو شرایطو تاکل اړین او لازم ګڼل کیږي ، همدار راز ځیني وخت بنایي دغه شرایط له ځانګړو تشریفاتو سره مل وي ، مثلاً په خپله د سازمان لخوا یوه ځانګړي هیواد ته د غړیتوب بلنه او یا هم د سازمان د یوه ارګان له لورې د یو هیواد د غړیتوب منل.
ځینې سازمانونه بیا د غړیتوب لپاره ځانګړي شرایط لري او د یوه ژمنلیک پر اساس له غړو هیوادونو ژمنه اخیستل کیږي لکه د بشري حقونو درناوی او دیموکراسۍ پلې کول ، همدغه راز په سازمان کې د غړیتوب لپاره د هیوادونو اقتصادي وضعیت په پام کې نیول کیږي ، هغه سازمانونه چې پیچلې جوړښت لري شرایط یې معمولاً د غړو هیوادونو لخوا ټاکل کیږي ، د دې ډول سازمانونو داخلي جوړښت او پریکړې د غړو تر منځ انډول ته په پام سره تر سره کیږي.[1]

پنځم مبحث : د نړیوالو سازمانونو ډولونه

د نړیوالو سازمانونو ډولونه د مختلفو شمارو تر چتر لاندې تر څیړنې لاندې نیسو.

[1] هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه ، ص ۱۶ ـ ۱۷

لومړی مطلب : د جغرافيايي جوړښت پر اساس د نړيوالو سازمانونو دولونه

د جغرافيايي جوړښت پر اساس سازمانونه په درې ډوله دي: (نړيوال يا جهاني ، سيمه ييز او د براعظمونو ترمنځ يا د سيمې هاخوا سازمانونه)

لومړی جز : جهانشموله سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې د غړيتوب دروازه يې د ټولو هيوادونو پر مخ خلاصه وي او صلاحيت يې هم نړيوال وي ، په دې مانا چې هر هيواد کولای شي په نوموړو سازمانونو کې غړيتوب ترلاسه کړي په دې شرط چې د نړيوال سازمانونو شرايط يې پوره کړي وي لکه نړيواله ټولنه ، ملل متحد ، يو نسکو ، يونيسف او داسې نور.

دويم جز : سيمه ييز سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې د غړيتوب د ترلاسه کولو دروازه يې د ټولو هيوادوالو پر مخ پرانيستې نه وي بلکې د يوې ځانګړې وچې او يا هم د جغرافيايي موقعيت په اړه د غړيتوب دروازه يې پر مخ پرانيستې وي ، په دې مانا چې يو محدود شمير هيوادونه پکې شامل وي ، او صلاحيت يې هم يوې جغرافيوې پورې وي ، لکه اروپايي اتحاديه ، د امريکايي هيوادونو سازمان ، ايکو سازمان او داسې نور.

دريم جز : بين القاروي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې نړيوال نه وي او نه هم د يوې سيمې هيوادونه په کې غړيتوب ولري ، بلکې د څو سيمو هيوادونه په کې شامل وي لکه د اسلامي هيوادونو سازمان او د ناپيمان هيوادونو کنفرانس.[1]

دويم مطلب : د غړيو يا هم د مؤسسنو له پلوه د نړيوالو سازمانونو دولونه

په نوموړې طبقه بندۍ کې د نړيوالو سازمانونو ويش په درې ډوله دی: (دولتي سازمانونه او نا دولتي سازمانونه)

---

[1] هماغه ، محمد اکبر زاهد ، نړيوال سازمانونه ، ژباړن: محمد عالم امين ، ص ۴۲

لومړی جز : نا دولتي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې د غیر دولتي افرادو لخوا منځته راغلي وي او باید ووایو چې دغه سازمانونه د نړیوالو حقوقو تابع نه وي ، او په دوه ډوله دي.

الف : نادولتي انتفاعي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې مستقیماً یې هیوادونه ملاتړ نه کوي ، بلکې په غیر مستقیم ډول یې هیوادونه تر شا وي ، د نا دولتي انتفاعي سازمانونو ښه مثال ګڼ ملتیز سازمانونه دي یاد شرکتونه د نړیوالې سوداګرۍ او نړیوالو اړیکو په برخه کې د پام وړ رول لوبوي.

ب : نا دولتي غیر انتفاعي سازمانونه

د یوه یا څو هیوادونو له ښاریانو څخه جوړ یو نادولتي او غیر انتفاعي هویت دی چې فعالیتونه یې د ټولنې د افرادو اړتیاوو ته د ځواب ویلو په موخه ټاکل کیږي.

دویم جز : دولتي سازمانونه

هغه سازمانونه دي چې په هغو کې یوازې هیوادونه کولی شي چې غړیتوب تر لاسه کړي ، د دې سازمانونو ډیری برخه له دویمې نړیوالې جګړې وروسته رامنځته شول ، چې په بیلا بیلو سیاسي ، اقتصادي او پوځي برخو کې فعالیتونه کوي.[1]

[1] هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه ، ص ۳۴ او ۳۶

دویم فصل

نړیوال تجارت سازمان پیژندنه

په دې فصل کې د بیلا بیلو مبحثونو په ترځ کې د نړیوال تجارتی سازمان پیژندنه او تاریخې سیر ، د نړیوال تجارتي سازمان فعالیتونه او موخې ، په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل او د نړیوال تجارتي سازمان اداري تشکل او ارکان د بحث لاندې نیسم.

لومړي مبحث : د نړیوال تجارتي سازمان پيژندنه او تاريخي سير

د موضوع د ښه وضاحت په موخه لومړی د نړیوال تجارتي سازمان پیژندنه او بیا د نړیوال تجارتي سازمان تاریخي سیر د بحث لاندې نیسم.

لومړي مطلب : د نړيوال تجارتي سازمان پيژندنه

د سوداګرۍ نړیوال سازمان (نړیوال تجارتي سازمان) چې په انګلسي کې ورته (World Trade Organization) یو نړیوال څو ملیتي سازمان دي چې د نړیوالې سوداګرۍ قوانین تنظیموي دغه سازمان په۱۹۹۴ کال کې په مراکش د معاهدې په پایله کې تاسیس شو تر څو هغه نقشه یا پلان د ملګرو ملتونو په چوکاټ کې تکمیل کړي چې د نړیوال دویم جنګ څخه وروسته رامنځته شو په حقیقت کې نړیوال تجارتي سازمان د عامه معاهداتو او کات د ګمري تعرفو پایله دي خو د دې سره د نړیوال تجارت په ډګر کې اساسي رول لوبوي[۱]، او د غړو تر منځ اختلافات او ناسم پوهاوي حل و فصل کوي. نوموړي سازمان د سویس هیواد په جینوا ښار کې موقیعت لري. او د کارکونکو شمیر یې ۲۲۵ تنو ته رسیږي. د دې سازمان غړو هیوادونو ، د همدې سازمان ۳۰ پریکړه لیکونه لاسلیک کړي او د پریکړو حقوقي او تطبیقي اړخونه ته یې ژمن دي. د ۲۰۰۲ کال د نومبر تر میاشتي پورې د دې سازمان ټول غړي ۱۵۰ هیوادونو ته رسیدل ، ویتنام د دې سازمان وروستۍ ګډونوال غړي دي دا سازمان دیرش ناظر غړي چې په پدې توګه یې غړیتوب منل شوي : الجزایر ، روسیه ،سعودي عربستان ،بلاروس او اکرین په کال (۱۹۹۳) ،سودان لاو ازبکستان په کال (۱۹۹۴) ویتنام ، چیلي او تونګا په کال (۱۹۹۵) کې قزقستان په (۱۹۹۵) کې ، قزاقستان په (۱۹۹۲) کې ،

---

[۱] محمد مصطفي نيازي (۱۳۹۷ل) ، د نړيوال تجارتي حقوق ، جلال اباد ، يار خپرندويه ټولنه ، ص ، ۱۳۸

ازربایجان او د لایوجمهوري دیموکراتیک په کال (۱٦٦۷) کې ، ساموا په (۱٦٦۸) کې ، ارندوا ، لبنان ،بوسنیا او هر زګونیا ، بوتان او کیپ ورډ په (۱۹۹۹)کې ، یمن په (۲۰۰۰) باهاما او تاجکستان په(۲۰۰۱) کې ایتوپیا په(۲۰۰۳) کې ، لیبیا ، عراق ، افغانستان ، سربیا او مونتینګرو په (۲۰۰۴) کې ایران او سایوتومه په کال(۲۰۰۵) کې د دې سازمان غړي شوي دي.[1]

دویم مطلب : د نړیوال سازمان تاریخي بهیر

د نړیوال تجارت سازمان په ۱۹۹۵ زیږدیز کال کې تر منځ ته راغي چې یو له ځوانو سازمانونو د نړیوالو سازمانونو له جملې څخه دي چې په حقیقت کې د دغه سازمان ځای نیونکې د تعرفي او تجارت (ګاټ) د هوکړه لیک دي چې یاده موافقت نامه په ۱۹۴۷ زیږدیز کال کې منځ ته راغلي وه نو په همدې اساس ویلي شو چې که د نړیوال تجارت سازمان ځوان دي نو د څوارخیزه تجارت (ګاټ) مخینه تر شپیتو کلونو اوړي. د نړیوال تجارت سازمان چې د څو اړخیزه نړیوال تجارت د روابطو د تنظیم او پرمختګ په اساس منځ ته راغلي نن سبا په نړۍ کې یو له لویو سازمانونو څخه دي د نړیوال تجارت سازمان د جوړیدو تاریخي بهیر به په لاندې جملو کې واضح کړو .د ۱۹۲۱-۱۰۳۹ پورې د دوه جنګونو تجربې دا رامعلومه کړه چې د تعرفو ، سهمونو او نور تجارتې مسایلو په نړۍ کې د تجارت مخه نیولې وه چې په اصل کې د هغه هیوادونو په منځ کې د بې کاري ستونزه تر حده ډیري شوي وه چې د مخ پر ودې هیوادونو له ډلي څخه ګڼل کیدل خو په حقیقت کې لومړي نړیوال جنګ اروپا ته دیري ستونزي راولاړي کړي لکه د پیسو د نرخ ټیتوالي د موازني له منځه تلل د بیکاري انتها او دې ته ورته مسایلو اروپایې هیوادونه جمع امریکا متحده ایالات دې ته تړ کړل چې د خپلو صنایعو او نورو اقتصادي مسایلو د حل په موخه نوي سیاست غوره کړي. د لومړي نړیوال جنګ نه چې لس کال تیر شول نو اروپایې هیوادونو خپل د اقتصاد پیاوړي او د خپلي داخلې د تولیداتو صنعت ته یې د امکان تر حده وده ورکړه ، خو د ځنو محدودیتونو په اساس نړیوال

---

[1] صفی الله تکاب (۲۰۱۹/۹/۶ ز) ، ویکیپیډیا : نړیوال سوداګریز سازمان ، (۱۳۹۸/۱۱/۲۹ ل) ،
https://ps.m.wikipedia.org/wiki/نړیوال- سوداګریز-سازمان

تجارت ښه وده ونه کړه. نو په همدې اساس د نړیوالې ټولنې د نظر لاندې په ۱۶۲۷ زیږدیز کال کې د ۵۰ هیوادونو د استازو په ګډون د جینیوا ښار کې کنفرانس تر سره شو چې د نړیوال تجارت په مخکې شته خنډونه له منځه یوسې او اقتصادي لیبرالیزم ته لاره هواره کړي. خو دغه کنفرانس اخري اعلامیه د نصیحت په توګه پاتې شوه او د عمل جامه ور وانه غوښتل شوه. د دوهمې نړیوالې جګړې نه وروسته چې کومې اقتصادی ستونزې راولاړې شوې وې او د جګړې د خرابولو په اساس نو د نړیوالو تر منځ د سالم تجارتي رقابت د ودې لپاره د نړۍ هیوادونو سره داسې هوکړه وکړه چې د نړیوال تجارت سازمان دې له نړیوال بانک او د پیسو نړیوال صندق دې جوړ کړل شي. خو د دغه سازمان جوړیدنه امریکا د حاکمیت سره په ټکر کې وبلله نو په همدې اساس یاد سازمان منځ ته رانه غلي .۱۹۴۴ زیږدیزکال د جنګ له ختمیدو نه مخکې د امریکا جمهوررئس روزولټ په بلنه د برټن وودز ښار کې د یو کنفرانس په لړ کې چې د نړۍ د ۴۴ هیوادونو استازو پکې برخه اخیستې وه ، د پیسو نړیوال صندق او نړیوال بانک د جوړیدو هوکړلیک سره لاسلیک کړ دغه هڅې کولې شو وایو د دې لپاره وې چې د لومړۍ مالي تجارت ته وده ورکړي په یاد کنفرانس کې د نړیوال تجارت په هکله هم بحث وشو چې د بحث په نتیجه کې غوښتنه وشوه چې د تجارتي محدودیتونو مخه دې ونیول شي او ګمرکي حقوق دې راټیټ کړل شي او د نړیوال تجارت تر سر لاسلیک لاندې دې یو سازمان جوړ کړل شي.د دغه سازمان د جوړیدو په موخه امریکا په ۱۹۴۵ زیږدیز کال کې د یو کنفرانس د جوړیدو غوښتنه وکړه چې په کال ۱۹۴۶کې په لندن کې جوړ کړل شو. خو دغه کنفرانس بي له کومې نتیجې پاي ته ورسید په دغه کنفرانس پسې سمدستې د ملګروملتونو سازمان د اقتصادي او ټولنیزې شورا له لورې یوه کمیټه جوړ کړل شوه چې د امریکا په شمول په کې نور غړې هیوادونه هم شامل وو چې د نړیوال تجارت سازمان منځ ته راتګ وڅیړې دغې کمیټې د نړیوال تجارت له پاره د منشور جوړیدنه اړین کار وباله چې په ۱۹۴۸ زیږدیز کال په هاوانا ښار کې د ۵۲ هیوادونو په شمولیت کنفرانس جوړ کړل شو او د یاد منشور د ډیرو هیوادونو له نیوکو لاندې راغې البته ډیرې هیوادونه د مخ پرودي

هیوادونو په ګټه باله.[1] یوازې د استرالیا او لیبریا هیواد وتوانیدو چې یاد منشور تصویب په موخه په خپل پارلمان کې د بحث لاندې ونیسې نور هیوادونه او امریکا چې اصلي طراح هم ګڼل کیدل ونه توانیدل چې یاد منشور په خپل کنګرس کې په تصویب ورسوي . لومړۍ موخه دا وه چې دریمګړي بنسټ دې جوړ کړل شې چې د نړیوال اقتصاد سره د همکاري ترغیب ورکړي او د برټن وودز موسسې (نړیوال بانک او د پیسو نړیوال صندق) سره وتړي مکمله طرحه یې لومړي د ۵۰ هیوادونو د استقبال سره مخ شوه دا نو هغه شیبې وي چې د تجارت نړیوال سازمان (اي ټي او) دې د ملګرو ملتونو د یو تخصصي سازمان په توګه منځ ته راشي . د دغه سازمان منشور ډیر مناسب نه وه او د نړیوال تجارت له اصولو نه هم په کې زیادت شوي وي نو په همدې وجه نړیوال سازمان عملي بڼه تشکیل نه شوه خو د منشور یوه برخه یې د قرادادونو له جملې څخه وه ۳۷ مادې درلودی چې د ۲۳ هیوادونو ۱۲ د پرمختګ په حال کې هیوادونو او ۷ پرمختللي هیوادونو تر منځ سره پرې هوکړه وشوه چې دغه قراداد د تجارت او تعرفې عمومي موافقتنامي یا(ګاټ) په نامه ونومول شو البته تر کله چې د تجارت نړیوال سازمان تشکیل شوي نه وي نو دغه قراداد به د نړیوال تجارت سازمان ځاي نیونکې وي. نو په همدې توګه د تجارت او تعرفې عمومې موافقتنامه د ۱۹۴۷ زیږدیز کال د اکتوبر میاشتي په ۳۰ نیټه لاسلیک کړل شوه او د ۱۹۴۸ زیږدیز کال د جنوري میاشتې په لومړي نیټه د اجروړ وګرځیده چې د تجارت نړیوال قانون ګڼل کیده.[2]

د ګاټ هوکړه لیک په غړو هیوادونو کې د کار موندنې د زیاتوالي ، تولید او د خلکو د ژوند د بڼه والي په موخه منعقد کړل شوي وو. د نړیوال تجارت سازمان نه شتون او دګاټ د هوکړه لیک تداوم باعث د دې شو چې ګاټ د تجارت نړیوال سازمان په څیر خپل کار ته دوام ورکړي ، د ۱۹۴۸ نه تر ۱۹۹۴ زیږدیز کال پورې د تجارت او تعرفې عمومې موافقتنامې (ګاټ)ځنې قواعد په نړیوال تجارت باندې وضع کړل د دغو کلونو په اوږدو کې نړیوال تجارت دیره وده او پرمختګ وکړ خو بیا هم د ۴۷ کلونو په تیرویدو ګاټ د یوې موافقتنامې په بڼه پاتې شو .د ګاټ موافقتنامې له پیل نیټې نه د نړیوال تجارت سازمان تر جوړیدو پورې مذاکرات

[1] هماغه ، محمد اکبر زاهد ، نړیوال سازمانونه ، ص ،۲۱۵-۲۱۶
[2] هماغه ، رضا موسی زاده ، نړیوال سازمانونه ، ص ۱۸۹

روان ول چې تر ټولو مهم مذاکرات د اروګوئه مذاکرات ول چې اووه کاله يې دوام درلود بلاخره د همدې مذاکراتو په نتيجه کې د تجارت نړيوال سازمان منځ ته راغې چې د تجارت او تعرفې هوکړه ليک ځای يې ونيوه دغه مذاکرات ډېر جامع او تر نن ورځ پورې تر ټولو اوږد مذاکرات ګڼل کيږي.[1]

دوهم مبحث : د نړيوال تجارتي سازمان فعاليتونه او موخې

د دې لپاره چې موضوع ښه روښانه شي لومړی د نړيوالو تجارتي سازمان فعاليتونه او بيا د نړيوالو سازمانونو موخې د بحث لاندې نيسم.

لومړي مطلب : د نړيوالو تجارتي سازمان فعاليتونه

د مخ پر ودې هيوادونو د سهم د زياتوالي له پاره کوښښ مخصوصاً هغه هيوادونه چې لږ مخ پر ودې دې او د هغوي معرفت له اقتصادي ودي سره د هغوي مشروع حق ګڼل کيږي.
د ګاټ موافقت نامې د اموالو په تجارت دير تاکيد لره په داسې حال کې چې نړيوال تجارت سازمان په دوه اصلي حوزو خدمات او د معنويي مالکيت حقوقو په برخه کې هم عملي کار پيل کړ د تجارت نړيوال سازمان د پورته ذکر شوو موخو د ترلاسه کولو په موخه لاندې اصول تعقيبوي.
د عدم تبعيض اصل د ګات د موافقتنامې د دريمې مادې د حکم په اساس د داخلې او خارجې لوازمو په وړاندې هر ډول تبعيض منع ده ، د بيلګې په توګه که يو غړي هيواد په بل غړي هيواد باندې څه ډول تعرفه يا ماليات وضع کوي نو دغه به هو به هو په بل غړي هيواد هم عملي کيږي يعنې هغه وايې (MFN) دوهم غړي هيواد سره به کوم توپير چلند نه کيږي دغه اصل ته د تجارت د ازادولو اصل د ګاټ موافقتنامې غړي هيوادونه د موافقتنامې د يولسمې مادې په اساس حق نه لري چې تعرفه او يا نور ګمرکې ماليات په صادراتو او يا هم پرې نور بنديزونه ولږوي.
تجارتي مقرراتو ته د رونتيا ورکول اصل د ګاټ موافقتنامې د لسمې مادې په اساس د ټولو قوانينو ، مقرراتو ،قضايې پريکړو او اد ارې طرزالعملونو وضاحت بايد وشې چې په

[1] هماغه ، محمد اکبر زاهد نړيوال سازمانونه ، ص ۲۱۷

پلورلو ويش لو ، ليږد راليږد او ذخيره کولو تاثير لري.

دګمرکي تعرفو د کموالي اصل، د تجارت نړيوال سازمان هر غړي هيواد د تجارت نړيوال سازمان د موافقتنامې نه علاوه په خپلو کې سره دوه اړخيزې او څو اړخيزې ناستې ترتيبوي د تعرفو د کموالي په موخه.

د عادلانه يا منصفانه تجارت اصل: په دې اصل کې د سالم تجارتي رقابت زمينه مساعده کيږي او هغه مانع چې د دغه پرمختګ مخه نيسي له منځه وړل يې د دې اصل په اساس تر سره کيږي چې د هغه مواردو مخه نيسي چې د هيوادونو توليداتو او تجارت به پکې زيان رسيږي.

د مخ پر ودې هيوادونو سره د متفاوت رفتار اصل له هغه هيوادونو سره مرسته چې د پرمختګ په حال کې دې چې د لږو تغيراتو په منلو سره اوږد مهاله اصلاحات راولې البته بايد وويل شي چې د يادو قوانيون مراعت کولو کې استثنات شته دي داسې هم نه ده چې د هرې اقتصادي سطحې هيواد به د اصولو په شان منونکې وي د تجارت نړيوال سازمان دندې عبارت دي له:

- د ۲۸ تجارتي موافقت نامو اجرايوي مدريت او نظارت.
- د تجارتي اختلافو حل ته رسيده ګې.
- د غړو هيوادونو د تجارتي اصولو برسې او ارزونه.
- مخ پر ودې هيوادونو ته ښونه او تخنيکي مرسته ورسره چې د څو اړخيزه تجارت ګټه او مزاياوو څخه برخوردار شي.
- له نور نړيوالو سازمانونو سره د نړيوال اقتصاد په مديريت کې همکاري کول.[1]

دويم مطلب : د نړيوال تجارتي سازمان اهداف

د نړيوال تجارتي سازمان اهداف عبارت دي له د ژوند کولو د سطحي لوړوالي ، د کار کولو پوره تضمين ، د واقعي ګټې زياتيدل او مؤثره غوښتنه، په نړي کې د شته منابعو نه ګټه پورته کول ، د ژوند د کچې لوړول په غړو هيوادونو کې د بشپړ اشغال يا توظف تامينول ، د

[1] هماغه ، محمد اکبر زاهد نړيوال سازمانونه ، ص ۲۱۸

صنعت او سوداګرۍ پراختیا او پدې برخه کې له نړالو منابعو حخه بهتره استفاده ، هر اړخیزه او پایداره انکشاف ، د چاپیریال ساتنه او په بین المللي تجارت کې د پرمختګ په حال هیوادونو ونډه زیاتول او په نړیوال تجارت کې ورته د رشد زمینې مساعدول دي.[1]
همدارنګه د هیوادونو په منځ کې د تجارت او معاملاتو په اړوند د هر راز تمیز له منځه وړل ، ټول غړي هیوادونه به په تجارتي چارو کې د هغې مجموعي قواعدو تابعداري ک،ي چې د دوي له خوا وضع کړي شوي وي. د غړو هیواونو تر منځ په تجارتي تبادلې په ډګر کې د قیوداتو له منځه وړل.[2]

دریم مبحث : په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرزالعمل

یاده موضوع په دوه مطلبونو ویشو په لومړي مطلب کې په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل او په دویم مطلب کې په نړیوال تجارتي سازمان کې د افغانستان غړیتوب د بحث لاندې نیسم.

لومړی مطلب : په نړیوال تجارتي سازمان کې د غړیتوب طرز العمل

د نړیوال تجارت د سازمان د غړیتوب لپاره یو لړ شرطونه وضع کړي شوي دي سربیره د دې یو لړ اجراآت هم شته چې هغه باید تر سره کړل چې دا په لاندې ډول دي.
۱-نړیوال تجارتي سازمان د هغو هیوادونو لپاره چې په دې کې غړیتوب واخلي شرط کړي ، چې لومړی به د ګمرکې ټیکسونو د تخفیف تقسیم اوقات وړاندې کوي او بیا به هغه التزامات چې برې مکلف کیږي هغه به رعایت کوي.[3]
۲-د خدماتو په اړوند د التزام وړاندې کول:هیواد التزام تقسیم اوقات وړاندې کوي چې د خدماتو په ډکر کې تر سره کوي ، سربیره د دی به فعالیتونو او دندو برخې څرګنوي او د موانعو د له منځه وړلو لپاره تقسیم اوقات وضع کوي.
۳-د نړیوال تجارتي سازمان د معاهداتو رعایت: هغه هیوادونه چې له سازمان سره غړیتوب غوښتنه لري نو پروتوکول به امضاء کوي چې دا به د تطبیق التزام او د سازمان د ټولو

---

[1] هماغه ، صفی الله تګاب (۲۰۱۹/۹/۶ ز) ، ویکیپیډیا : نړیوال سوداګریز سازمان
[2] هماغه ، دنړیوال تجارت حقوق ، ص ۱۳۵
[3] صباح نعوش ، اسلامي نړۍ او نړیوال تجارتي سازمان ، یاده څیړنه په الجزیره ویب پاڼه کې نشر شوې ده .

معاهداتو پابندي به په ډې موجوده وي ، يوازې هغه معاهدات ورحمه وحي چې د هغه د حکومتونو له خوا ناقص وي يا هم د مدني الوتکو معاهدات وي ، ځکه دا اختياري معاهدات دي نو کولاي شي چې د اورګواي معاهدې سره موافقت وکړي او کولاي شي چې دا امضاء هم نه کړي.[1]

په نړيوال تجارتي سازمان کې د يو هيواد قبلونه به په يوه لاره له دوو لاندې لارو څخه وي:

لومړې لار: مشخص هيواد به له ځانګړې کميټې څخه غوښتنه کوي چې د هغوي د غړيتوب په وړانديز غور وکړي ، د دې سره به هغه ليست هم موجود وي ، چې په ګمرکي ټيکسونو کې کموالي راولي ، دغه کميټه به لويو صنعتي هيوادونو څخه تشکيل وي د دې سربيره به هغه هيوادونه هم چې د غوښتونکې هيواد سره د تجارت اړيکې لري.

دويمه لاره: غوښتونکې هيوا د به خپله هغه ليست او تقسيم وقات د ګمرکو نو د ټيکسونو وړانديې کوي چې غواړي په سازمان کې غړي شي دغه کار به د مذاکراتو لپاره اساس وي ، په يو شمير حالاتو کې دواړه لارې په يو وخت کې بايد وکارول شي ، مشخص هي،اد به دګمرکونو ليست وړاندې کوي او په عين وخت کې به د ځانګړي کميټې له خوا ورکړي شوي ليست کې کموالي قبلوي.

د تجارت نړيوال تجارتی سازمان د تشکيل موافقت نامې د دولسمې مادې په اساس هر متقاضي هيواد چې غواړې د تجارت نړيوال سازمان غړيتوب ترلاسه کړي نو د هغه مواردو په اساس ورسره هوکړه کيږي چې د سازمان او متقاضي هيوادونو تر منځ پری بحث کيږي له دې سازمان سره تړل کيدونکې هيوادونه په اصل کې د مذاکراتو نه وروسته له دې سازمان سره تړل کيږی.[2]

دويم مطلب : په نړيوال تجارتي سازمان کي د افغانستان غړيتوب

د نړيوال سوداګرې سازمان په ۱۹۹۴ کال کې جوړ شو هغه مهال افغانستان په کورني جنګ کي ښکيل و او يو سم مرکزي حکومت يې نه درلوده . که څه هم د طالبانو له راتګ سره په افغانستان کې نسبې امنيت ټينګ شو ، خو نړيوال د طالبانو حکومت په رسميت نه پيژند

---

[1] هماغه دنړيوال تجارت حقوق ، ص ۱۴۴

[2] فادي علي مکي (ــ) ، د کات او نړيوال تجارتي سازمان تر منځ پرتله ،لومړی چاب، د لبنان څيړنو لوی مرکز شماره ۲۰۰ ، ص ۲۴

او په ملګرو ملتونو کې د مجاهدينو حکومت د استاد رباني استازي د افغانستان استازيتوب کاوه. د دې تر څنګ هغه مهال په افغانستان اقتصادي بنديزونه هم ولیګدل له همدې کبله حکومت ونشو کړای چې د نړیوالي سوداګرۍ په سازمان کې غړیتوب وغواړي ، خو کله چې په افغانستان کې د حامد کرزي تر مشرۍ نوې نظام رامنځته شو ، نو افغانستان هم په د ۲۰۰۴ کال د نوامبر په ۲۱ مه په دغه سازمان کې د غړیتوب رسمي غوښتنه وکړه.
د افغانستان له رسمي غوښتنه وروسته ، د نړیوالي سوداګرۍ سازمان د افغانستان په اړه د ۲۰۰۴ کال د ډیسمبر په ۱۳ مه یو کاري ټیم جوړ کړ چې له ۲۸ هیوادونو څخه جوړ او مشري یې هالنډ کوله. په دغو ۲۸ هیوادونو کې ډیر یې هغه هیوادونه وو چې افغانستان تجارتي اړیکې ورسره لري ، لکه ګاونړي هیوادونه (چین ، پاکستان ،تاجکستان) هند ، جاپان ، روسیه ، سعودي عربستان ، اروپایي ټولنه او داسې نور.
د ۲۰۰۹ کال د مارچ په ۳۱ مه افغانستان د تجارتي سیاستونو راپور وړاندې کړ چې د ۲۰۱۰کال د جولای په ۲۲ مه بیا د نړیوالې سوداګرې سازمان له خوا پرې پوښتني او ځوابونه راغلل.
د ۲۰۱۱کال د جنورۍ په ۳۱ مه د افغانستان په اړه د نړیوالې سوداګرۍ سازمان د کاري ټیم له خوا لومړنۍ ناسته وشوه او د افغانستان د غړیتوب ترلاسه کولو پورې یې په بیلا بیلو وختونو کې پنځه ناستي وکړي(چې دویمه ناسته یې د ۲۰۱۲ کال د جون په ۱۸ مه دریمه ناست یې د ۲۰۱۲ کال د ډیسمبر په ۷ ما یې څلورمه ناسته یې د ۲۰۱۳ کال د جولای په ۲۵ ا وروستۍ ناسته یې د ۲۰۱۵ کال د نوامبر په ۱۱ مه نیټه)
همدا راز افغانستان د نړیوالې سوداګرۍ سازمان له نورو غړو سره هم د سوداګرۍ په اړه بحثونه وکړل او له هغوي سره هم توافق ته ورسیدل. په پای کې د نړیوالې سوداګرۍ سازمان کاري ډلي خپل مشر راپور د ۲۰۱۵ کال د نوامبر په ۱۳ مه دغه سازمان ته وړاندې کړ او بالاخره افغانستان د ۲۰۱۵ کال د ډیسمبر په ۱۷ د کینیا د نایروبي په غونډه کې د اجرائیه ریاست لومړي مرستیال انجینر محمد خان لخوا د دغه سازمان سره پروتوکول لاسلیک کړو او غړیتوب یې ترلاسه کړو.[1]

[1] هماغه ، صفی الله تګاب (۲۰۱۹/۹/۶ ز) ، ویکیپیډیا : نړیوال سوداګریز سازمان

ځلورم مبحث : د نړیوال تجارتي سازمان اداري تشکیل

نړیوال تجارتي سازمان ګڼ شمیر اختصاصي جهازونه لري د مراکش د معاهدې هدف د دغه جوړښت څخه دا وو چې په چټکۍ سره فیصلې وکړي دغه سازمان عام جهاز لري.

لومړي مطلب :د وزیرانو کنفرانس

د غه کنفرانس کې د غړو هیوادونو د تجارت وزیران ګډون کوي او دوي د سازمان په راس کې قرار لري ، لږ تر لږه په هرو دوو کلونو کې یو ځل غونډه کوي ، دغه کنفرانس دندې په لاندې ډول دي.

۱-د فرعي او داخلي کمیټو جوړول: د خارجه وزیرانو دعه کنفرانس به د تجارت د بهبود لپاره کمیټې تشکلیوي، دارنګه به د پانګې د دفع کولو لپاره کمیټه جوړوي ، دمالي او اداري چارو لپاره به کمیټه جوړوي ،تجارت د معاهدې مطابق به خپلې دندې پر مخ بیایې ، دارنګه مجلس حق لري چې د دې کمیټو څخه پرته د ضرورت له مخې نورې هم تشکیل کړي.

۲-د سازمان لپاره د عام مدیر ټاکل او دهغه صلاحیتونه محدودول: د وزیرانو کنفرانس به عام مدیر ټاکې د هغه وجایب او صلاحیوتونه به په نښه کوي ، د هغه د خدمت شرایط او د کار موده هم تعینوي.

د سازمان د معاهداتو تفسیر: د وزیرانو کنفرانس به د سازمان معاهدات تفسیروي او دغه دنده یوازې تر دوي پورې محدووده ده ، تجارتي معاهدې د تفسیر پر مهال به له حپل صلاحیت او قدرت څخه کار اخلې ، خو د مجلس د رهنما د توصیې مطابق عمل کوي، البته د تفسیر په هکله به د اکثریت رایو اعتبار ورکول کیږي.

۳. د یو شمیر غړو د التزاماتو عفوه کول د وزیرانو کنفرانس او عام مجلس په استثانیې حالاتو کې حق لري چې د یو یا زیاتو غړو د التزاماتو ببښنه وکړي. یعنې هغه التزامات چې د معاهدې په ترڅ کې پرې لازم شوي وي عفوه کړي ، په دې شرط چې دا فیصله د درې پر څلورو رایو سره صورت مومي.

۴-یو شمیر غړو د غوښتنې پر بنسټ د معاهداتو د ځینو مادو تعدیل په سازمان کې هر غړي کولای شي چې د وزیرانو کنفرانس ته د معاهدې د ځینو مادو تعدیل غوښتنلیک ورکړي او

دا غوښتنلیک به د ۲او د ۳ مادو پر اساس وي. ځکه د معاهدې ضمیمه ۲۱ ماده تر تجارتې توکو پورې خاص ده او دریمه ضمیمه تر اجراآتو تر قواعدو پورې خاص ده ، البته د تعدیل لپاره به موافقه د وزیرانو د مجلس څخه وروسته په اتفاقي د رایو سره صورت نیسي.
۵.دنویو اضافي تجارتي معاهداتو موافقه وزیرانو کنفرانس حق لري چې د غړو د غوښتني په اساس نوي معاهدات تائید کړي په تیره بیا **۴۴** ضمیمې ته ځکه دا یوازې د تجارتي متعددو اطرافو د مدني الوتکو ، دولتي مشتریانو او لبنیاتو او غوایې غوښو تر تولیداتو پورې خاص دي.
۶.د نویو غړیو د منظوري صلاحیت د وزیرانو کنفرانس حق لري چې د نویو غړو د منظوري فیصله وکړي ، خو دا په سازمان د دوه پر درې برخې اعضاوو سره صورت نیسي.
۷. په استثنايي شکل د یو شمیر غړو د معاهدې د نه تطبیق موافقه د وزیرانو کنفرانس کولای شي چې د تجارت د متعدد اطرافو معاهده په خاصو حالاتو د ځینو غړو د نه تطبیق موافقه وکړي ، دا به د هر غړي د غوښتنې پر اساس کیږي چې وضاحت یې په **۱۳** ماده کې ذکر دي.[۱]

دویم مطلب : عام مجلس

عام مجلس د وزیرانو له کنفرانس څخه وروسته دویم مقام لري په دې مجلس کې به د غړو هیوادونو نمایندګان غضویت لري ، دوي به د هغه چارې مخ ته بیایې چې د وزیرانو د کنفرانس د دایریدو په منځ کې واقع کیږي ، په دي اساس عام مجلس د دوام او استمرار صفت لري ،ځکه دا د دي وړ دې چې په هر وخت کې منعقد شي او اختصاصات یې په لاندې ډول دي.
۱.اداري اختصاص په دې کې مجلس مالي دندې او کلنۍ پانګه تنظیموي.
۲.د مراقبت اختصاص مجلس صلاحیت لري چې د تجارتې سیاست مراقبت هغه مهال وکړي چې مناسب ورته ښکاره شي.
۳.قضايي صلاحیت مجلس کولای شي چې هغه منازعات حل کړي چې وارو مناسب وي.

[۱] نبي بصيرت ، نړیوال سازمانونه (۱۳۹۸) مسلم خپرندویه ټولنه ، صفحه ، ۲۴۵

د دې سربېره مجلس کولای شي چې د فرعي مجالسو مراقبت وکړي لکه په تودیو کې د تجارت مجلس ، په خدماتو کې د تجارت مجلس ، د فکري ملکیتونو د حقوقو مجلس ، د بیلابیلو ارگانونو د فعالیتونو جاج اخیستل ، دارنګه مجلس کولای شي چې بیلا بیلو نړیوالو سازمانونو سره همکاري وکړي تر څو په نړیوال اقتصادي سیاست کې نظم او دسپلین تحقق ومومي.[1]

دریم مطلب : عمومي اسمبلي

دغه اسمبلي به د وزیرانو مجلس جوړوي د هغه لپاره به یو مدیر ټاکي دا رنګه به قواعدو مطابق ورته مامورین ټاکي ، عمومی اسمبلي به اداري فعالیتونه چې په مالي چارو پورې تړاو ولري پر مخ بیایي ، د دې نه هم مهم دا دي چې د غړو سره به د منازعاتو په حل کې مرسته کوي ، په قانوني او اجرائیوي برخو کې هم د وزیرانو کنفرانس سره مرسته کوي.[2]

څلورم مطلب : د منازعاتو د حل ارګان

هغه احکام چې د کات په سازمان کې په ۱۹۴۷ کال کې موجود ول په تیره بیا د تجارتي منازعاتو د حل په باره کې تر یو څه اندازې ناقص وو ، ځکه د هغه لپاره داسې مراقبت کمیته نه وه موجوده چې بیا یې مراجعه کړې واي او غلطي ورڅخه یستلي واي ، دارنګه نوموړې ملزم هم نه ول ، نو د نړیوال سازمان له تشکیل څخه وړاندې په تجارتي اړیکو کې ګډودي موجوده وه ، ځکه هیوادونو به د تر خپل مینځ د تجارتي جزاګانو غوښتنه کوله له همدې کبله په نړیوال تجارتي سازمان کې د منازعاتو د حل نظام قایم کړی شو ، تر څو د غړو هیوادونو د حقوقو ساتنه وکړي او هم منازعاتو ته داسې د حل لارې پیدا کړي چې هغه ابرو مندانه وي او اختلافات په ښه توګه حل کړي.[3]

[1] هماغه ، د نړیوال تجارت حقوق ، ص ۱۴۰ ـ ۱۴۱
[2] عبدالناصر نزوال (۱۹۹۹ ز) ، د نړیوال تجارت سازمان ، عمان ، ص ۱۸
[3] هماغه ، د نړیوال تجارت حقوق ، ص ۱۴۱

پنځم مبحث : دنړیوال تجارتي سازمان ارکان

د تجارت نړیوال سازمان اصلي ارکان عبارت دي له : د وزیرانو کنفرانس،عمومي شورا ،تجارت کړنلارې د ځیرنې رکن ، اختلافاتو د حل او فصل رکن ، تخصصی کمیتې او دارالنشاء څخه چې هر یو جلا جلا د بحث لاندې نیسم.

لومړي مطلب د وزیرانو کنفرانس غونډه

د وزیرانو کنفرانس (غونډه) د تجارت نړیوال سازمان په تشکیلاتي جوړښت او د پریکړې یو له مهمو برخو نه ده همدا د وزیرانو کنفرانس ده چې د غړو هیوادونو له استازو نه جوړیږي او لازمه ده چې هر دوه کاله یو ځل سره غونډه شې او جلسه دایره کړي د وزیرانو کنفرانس په جلساتو کې اجنډا د عمومي شورا له خوا چې جوړه شوي د بحث لاندې نیول کیږي او صلاحیت لری چې ټول مسایل چې د نړیوال تجارت سازمان پورې اړه لري د څو اړخیزې موافقتنامي د چارچوب په اساس هر پریکړه وکړي.

د تجارت نړیوال سازمان د وزیرانو کنفرانس لومړي غونډه وروسته د جوړیدو د یاد سازمان نه په کال ۱۹۹۶ زیږدیز کال کې سنګاپور په ښار کې ترسره شوه، دوهمه غونډه یې د ۱۹۹۸ زیږدیز کال د مې په میاشت کې د ژنو په ښار کې تر سره شوه ، دریمه غونډه یې د ۱۹۹۹ زیږدیز کال د سپتمبر په میاشت کې د امریکا د ستایل په ښارکې تر سره شوه، څلورمه غونډه یې د ۲۰۰۱زیږدیز کال د نومبر په میاشت کې د قطر هیواد په دوحه ښار کې تر سره شوه ، پنځمه غونډه یې پ ۲۰۰۳ زیږدیز کال په سپتمبر میاشت کې د مکسیکو هیواد په کانکون ښار کې تر سره شوه او شپږمه غونډه یې د ۲۰۰۵ کال د دسامبر په میاشت کې د هنکانګ په هیواد کې تر سره شوه.[1]

دویم مطلب : عمومي شورا

عمومي شورا چې د ترټولو غړو هیوادونو له استازو نه جوړ شوي ده د وزیرانو کنفرانس نه وروسته له مهمو رکنونو د تجارت نړیوال سازمان نه ګڼل کیږي ، عمومي شورا په هرو دوه میاشتو کې یو ځل جلسه نیسې چې د سازمان نه ګڼل کیږي ، د عمومي شورا په هرو دو

[1] هماغه ، محمد اکبر زاهد نړیوال سازمانونه ، ص ۲۲۰

میاشتو کې یو حل جلسه نیسي چې د سازمان ورځنې چارې د وزیرانو کنفرانس د ندې د دوې په نه شتون کې ترسره کړي او راپور یې بیا د وزیرانو کنفرانس ته وړاندې کړي. د دې شورا بله دنده فرعي شوراګانو ته هدایت او نظارت ده یادې شوراګاني عبارت دي له: د تجارتي اموالو شورا، تجارتي خدماتو شورا د تجارتی معنوي مالکیت شورا.

عمومي شورا همدارنګه د اختلافاتو د حل او فصل د رکن او د تجارتي کړنلارې د څېړنې د رکن مسؤلیت هم په غاړه لري او په ځنې مواردو کې د یادو رکنونو پر ځای هم اجراآت کولای شي، د عمومي شورا د تجارت نړیوال سازمان رابطه له نورو نړیوالو سازمانونو سره هم ټینګوي او دا کار هم د دې شورا له مسؤلیتونو څخه ده، د مالي مقرراتو تصویب د تجارت نړیوال سازمان د کلنې بودیجې مسؤلیت او همدا راز د هر غړي د غړیتوب حق هم دا عمومي شورا تعینوي.[1]

دریم مطلب : د اختلافاتو د حل او فصل رکن

د غړو هیوادونو په منځ کې د مشورې د پیدا کولو تر څنګ د ستونزو او اختلافاتو د حل او فصل مرجعه ده، یاد رکن مشکلاتو ته رسیدګې هیات او د بیا کتنې مرجع جوړه وي او د غړو هیوادونو په منځ کې چې د څو اړخیزو موافقتنامو له وجهې چې کومې ستونزې را ولاړیږي د هغو حل ته رسیده ګې کول د یاد رکن پریکړې په ټولو غړو هیوادونو لازم الاجراء دي.[2]

څلورم مطلب : د تجارتي کړنلارې د څېړنې رکن

عمومي شورا کولای شي د تجارتي کړنلارې د ارزونې په توګه جلسه وکړي دا رکن خپل ځانګړي قوانین لري چې تر ډېره حده د سازمان د تجارتي سیاستونو د بدلون او یا په هغه کې د تجدید نظر په اړه کار کوي.د هر کال په پیل کې د غړو له منځ څخه د یو کال لپاره د دې رکن رئیس او دوه معاونین انتخابیږي.[3]

---

[1] هماغه، رضا موسی زاده، نړیوال سازمانونه، ص ۱۹۰
[2] هماغه نبي بصیرت، نړیوال سازمانونه، ص ۲۵۲
[3] هماغه، محمد اکبر زاهد، نړیوال سازمانونه، ص ۲۲۱

پایله

د نوموړې موضوع د لیکنې څخه وروسته دې پایلې ته ورسیدم چې:

د نړیوال تجارت د بهبود لپاره د نړیوال تجارت سازمان یو ګټور ارګان دی چې له امله یې د نړۍ د مختلفو هیوادونو تر منځ تجارتي اړیکې ټینګیږي او له بلې خوا د نړیوال تجارت په برخه کې د پیښبید ونکو شخړو مخنیوی کوي.

په نړۍ کې په مختلفو برخو کې د تجارت د ودې لپاره یو داسې ارګان ته اړتیا ده چې د هیوادونو تر منځ تجارتي اړیکې لا پراخه کړي او هغه هیوادونه چې یو له بل سره یې تجارتي اړیکې قطع کړي د بیا ځل لپاره د دوی تر منځ تجارتي اړیکې قایمې کړي چې خوشبختانه دا ارګان د نړیوال تجارت سازمان دی چې عملاً یې په فعالیت پیل کړی دی.

وړاندیزونه

د یادې موضوع د لیکنې څخه وروسته ځینې وړاندیزونه لرم:

۱ ـ نړیوال تجارت سازمان ته مې وړاندیز دا دی چې د نړۍ د هیوادونو تر منځ دې تجارتي اړیکې پراخه کړي.

۲ ـ ټول تاجر افرادو ته مې وړاندیز دا دی چې د نړیوال تجارت پر مهال دې د نړیوال تجارت قواعد او اصول رعایت کړي او د هغې د نقض کولو څخه دې ځان وساتي.

۳ ـ دولتونو ته مې وړاندیز دا دی چې نړیوال تجارت دې د سیاست ښکار نه ګرځوي یعنې نړیوال تجارت دې له سیاست څخه جلا کړي.

Download from:aghalibrary.com

مأخذونه

۱: بصیرت ، عبد النبي ، نړیوال سازمانونه (۱۳۹۸) مسلم خپرندویه ټولنه
۲: زاهد ، محمد اکبر (۱۳۹۷هـ ش) . نړیوال سازمانونه، ژباړن: محمد عالم امین، جلال اباد: مومند خپرندویه ټولنه، لومړی چاپ
۳: سباوون ، عبدالبصیر (۱۳۹۷هـ ش) . نړیوال سازمانونه ، جلال اباد : لیکوال خپرندویه ټولنه
۴: علي مکي فادي (ـ) ، د کات او نړیوال تجارتي سازمان تر منځ پرتله ،لومړی چاپ، د لبنان څیړنو لوی مرکز شماره ۲۰۰
۵: موسی زاده ، رضا (۱۳۹۳هـ ش) . نړیوال سازمانونه ، ژباړن: محمد نظیم سمون ، کابل: مستقبل خپرندویه ټولنه ، دویم چاپ
۶: نزوال ، عبدالناصر (۱۹۹۹ ز) ، د نړیوال تجارت سازمان ، عمان
۷: نعوش، صباح ، اسلامي نړۍ او نړیوال تجارتي سازمان ، یاده څیړنه په الجزیره ویب پاڼه کې نشر شوې ده
۸: نیازی ، محمد مصطفي (۱۳۹۷ل) ، د نړیوال تجارتي حقوق ، جلال اباد ، یار خپرندویه ټولنه
۹: هاند ، محمد جعفر (۱۳۹۳هـ ش) ، نړیوال سازمانونه ، جلال اباد : مومند خپرندویه ټولنه ، دریم چاپ

انټرنیټي ادرس

۱۰: صفی الله تګاب (۲/۹/۲۰۱۹ ز) ویکیپیډیا : نړیوال سوداګریز سازمان (۱۳۹۸/۱۱/۲۹ ل)
https://ps.m.wikipedia.org/wiki/نړیوال-سوداګریز-سازمان

Download from:aghalibrary.com

Download from:aghalibrary.com